

**УЛОГАТА НА РЕЛИГИЈАТА ВО РУСКО-ГРУЗИСКИОТ
КОНФЛИКТ: АНАЛИЗА НА АБХАЗИЈА И ЈУЖНА ОСЕТИЈА НИЗ
ПРИЗМАТА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ДИЛЕМА И СТРУКТУРНИОТ
РЕАЛИЗАМ**

Горан ДИМКОВСКИ

докторанд, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
e-mail: goran.30715@student.ugd.edu.mk

Апстракт

Овој труд ја анализира улогата на религијата во руско-грузискиот конфликт, со посебен фокус врз Абхазија и Јужна Осетија, низ призмата на безбедносната дилема и структурниот реализам. Основната теза е дека конфликтот не може да се разбере само како етнотериторијален спор или како последица на постсоветската државна нестабилност, туку како сложена интеракција меѓу внатрешните безбедносни стравови, руската регионална стратегија, стремежот на Грузија кон евроатлантска интеграција и идентитетските фактори што ја обликуваат перцепцијата на закана. Во таа рамка, религијата не се јавува како непосредна причина за воената ескалација, но има значајна посредна улога во процесите на легитимација, национална самоидентификација и симболичко означување на територијата. Посебно внимание се посветува на Грузиската православна црква, која се наоѓа во амбивалентна положба меѓу грузискиот национален интерес, канонската блискост со Руската православна црква и политичкиот контекст на западната интеграција на Грузија. Анализата покажува дека Грузиската православна црква не може, едноставно, да се третира како проруска институција, бидејќи покрај идеолошката сродност со руското православно разбирање, таа, истовремено, го брани грузискиот канонски и национален интерес во однос на Абхазија и Јужна Осетија. Оттука, трудот укажува дека религијата во ваквите конфликти, најчесто, функционира како идентитетски и политички ресурс кој ја продлабочува недовербата, ги засилува безбедносните перцепции и ја усложнува можноста за компромис.

Клучни зборови: Грузија, Русија, Абхазија, Јужна Осетија, безбедносна дилема, структурен реализам, религија, Грузиска православна црква

THE ROLE OF RELIGION IN THE RUSSO-GEORGIAN CONFLICT: AN ANALYSIS OF ABKHAZIA AND SOUTH OSSETIA THROUGH THE LENS OF THE SECURITY DILEMMA AND STRUCTURAL REALISM

Goran DIMKOVSKI

PhD candidate, Goce Delcev University, Stip

e-mail: goran.30715@student.ugd.edu.mk

Abstract

This paper analyzes the role of religion in the Russo-Georgian conflict, with a particular focus on Abkhazia and South Ossetia, through the theoretical framework of the security dilemma and structural realism. The central argument is that the conflict cannot be understood solely as an ethno-territorial dispute or as a consequence of post-Soviet state fragility, but rather as a complex interaction between internal security fears, Russia's regional strategy, Georgia's aspirations for Euro-Atlantic integration, and identity-based factors that shape threat perception. Within this framework, religion does not appear as a direct cause of military escalation, but it plays an important indirect role in processes of legitimation, national self-identification, and the symbolic marking of territory. Particular attention is given to the Georgian Orthodox Church, which occupies an ambivalent position between Georgian national interests, canonical proximity to the Russian Orthodox Church, and the political context of Georgia's Western integration. The analysis demonstrates that the Georgian Orthodox Church cannot be simply interpreted as a pro-Russian institution, since, despite its ideological affinity with the Russian Orthodox understanding of civilization and tradition, it simultaneously defends Georgian canonical and national interests regarding Abkhazia and South Ossetia. The paper therefore argues that religion in such conflicts usually functions as an identity-based and political resource that deepens distrust, intensifies security perceptions, and complicates the possibility of compromise.

Keywords: *Georgia, Russia, Abkhazia, South Ossetia, security dilemma, structural realism, religion, Georgian Orthodox Church*

Вовед

Руско-грузискиот конфликт претставува еден од најзначајните постсоветски примери во кои внатрешната државна нестабилност, етнотериторијалните поделби, геополитичката конкуренција и идентитетските фактори се спојуваат во сложена безбедносна динамика. Случаите на Абхазија и Јужна Осетија покажуваат дека конфликтите во Јужен Кавказ не можат да се објаснат само преку локални историски недоразбирања или преку етничка различност, туку мора да се анализираат во поширокиот контекст на распадот на Советскиот Сојуз, слабоста на новоформираните држави, руската регионална политика и стремежот на Грузија кон евроатлантските структури (Jones, 2013; Wheatley, 2005).

Во теориска смисла, структурниот реализам нуди значајна основа за разбирање на ваквата состојба. Според овој пристап, меѓународниот систем е анархичен, бидејќи не постои врховна власт која би можела целосно да ги регулира односите меѓу државите и да ја гарантира нивната безбедност (Waltz, 1979). Во такви услови, државите се принудени да дејствуваат според логиката на самоодржување, внимателно следејќи ги намерите, капацитетите и стратегиите на другите актери. Меѓутоа, токму ваквата логика често ја создава безбедносната дилема: мерките што еден актер ги презема за сопствена заштита можат да бидат протолкувани како закана од страна на другиот актер (Jervis, 1978). На тој начин, стравот, недовербата и погрешната интерпретација на намерите стануваат основа за ескалација.

Во случајот на Грузија, оваа логика е видлива на повеќе нивоа. Од една страна, грузиската држава настојуваше да го зачува својот територијален интегритет и да го консолидира својот суверенитет по распадот на СССР. Од друга страна, Абхазија и Јужна Осетија ги перципираа грузиските национални политики како закана за сопствениот идентитет, автономија и физичка безбедност. Во такви околности, стремежот на Грузија кон државна консолидација беше доживеан како опасност од страна на отцепените региони, додека нивните барања за независност или поврзување со Русија од Тбилиси беа сфатени како директна закана за суверенитетот и територијалниот интегритет на државата. Овој меѓусебен страв создаде класична ситуација на безбедносна дилема, но во внатрешен и квазидржавен контекст, слично на моделот што Позен го применува врз етничките конфликти по распадот на поголеми политички структури (Posen, 1993).

Дополнително, конфликтот доби поширока геополитичка димензија преку улогата на Русија, Соединетите Американски Држави, НАТО и Европската Унија. Од перспектива на структурниот реализам, руската интервенција не може да се анализира само како реакција на непосредните настани во Јужна Осетија во август 2008 година, туку и како дел од

поширока стратегија за зачувување на регионалното влијание и спречување на понатамошно приближување на Грузија кон НАТО (Allison, 2008; Asmus, 2010). Од друга страна, за Грузија, западната интеграција претставуваше инструмент за безбедносна заштита и дистанцирање од руската сфера на влијание. Така, истиот процес што за Грузија претставуваше средство за безбедност, за Русија беше перципиран како стратешка закана.

Во оваа рамка, религијата не е главната причина за конфликтот, но нејзината улога не смее да се занемари. Грузиската православна црква (ГПЦ) претставува една од најзначајните институции во грузиското општество и има силно влијание врз националниот идентитет, јавниот морален дискурс и односот кон Западот и Русија. Во литературата за религијата и меѓународните односи сè повеќе се нагласува дека религијата не треба да се третира само како приватна вера или културен остаток, туку како фактор кој може да влијае врз политичката легитимација, идентитетот, мобилизацијата и перцепцијата на закана (Sandal & Fox, 2013). Во грузискиот случај, ова е особено важно поради историската поврзаност меѓу православие, националниот идентитет и државноста (Gegeshidze & Mirziashvili, 2021).

Положбата на Грузиската православна црква е амбивалентна. Од една страна, таа споделува одредена идеолошка и цивилизациска блискост со Руската православна црква, особено во однос на заштитата на традиционалните вредности и критиката на западниот секуларизам. Од друга страна, Грузиската православна црква во неколку наврати изразува поддршка за европскиот пат на Грузија, вклучително и преку изјави на патријархот Илија II дека Црквата ќе помогне Грузија да стане членка на Европската Унија (Civil.ge, 2014a). Затоа, нејзината улога не може, едноставно, да се опише како проруска или прозападна, туку треба да се разбере како позиција на институција што балансира меѓу верската вистина, националниот интерес, поредокот и политичката реалност (Ciganović, 2012; Kakachia, 2014).

Оттука, религијата во руско-грузискиот конфликт треба да се разбере како посреден фактор што влијае врз идентитетот, легитимацијата и симболичкото разбирање на територијата. Таа не ја создава војната сама по себе, но може да ја продлабочи недовербата, да го засили стравот и да ја направи територијалната загуба не само политичко, туку и духовно-историско прашање. Во таа смисла, случајот на Грузија покажува дека класичните теории на безбедноста можат да добијат поголема аналитичка прецизност доколку во нив се вклучат идентитетските, религиозните и симболичките димензии на конфликтот (Agadjanian et al., 2015; Sandal & Fox, 2013).

Целта на овој труд е да покаже дека руско-грузискиот конфликт претставува пример на теоријата на безбедносна дилема во која анархијата, рамнотежата на моќта, регионалната стратегија на Русија, слабоста на грузиската држава и религиозно-идентитетските фактори создаваат

меѓусебно засилувачка конфликтна динамика. Затоа, анализата ќе се движи во три насоки: најпрво, ќе биде претставена историската генеза на конфликтот во Абхазија и Јужна Осетија; потоа ќе биде разгледана улогата на Грузиската православна црква и религиозниот фактор; и на крај, конфликтот ќе биде анализиран низ призмата на безбедносната дилема и структурниот реализам.

1. Анализа на случај: Грузија, Абхазија и Јужна Осетија

Грузија, Абхазија и Јужна Осетија претставуваат значаен пример за постсоветски конфликт во кој процесите на државна консолидација, етничка мобилизација, територијален интегритет и надворешна интервенција се испреплетуваат во сложена безбедносна динамика. По распадот на Советскиот Сојуз, Грузија се соочи со предизвикот да изгради функционална држава, да ја зацврсти својата независност и да го зачува територијалниот интегритет. Меѓутоа, истиот процес што за грузиските политички елити значеше обнова на државноста, за Абхазија и Јужна Осетија беше доживуван како можност за губење на автономијата, политичка маргинализација и етничко-политичка асимилација (Jones, 2013; Wheatley, 2005).

Во тој контекст, конфликтот не може да се разбере само како судир меѓу централната власт и сепаратистичките региони. Тој претставува пример за безбедносна дилема која се развива во услови на распад на претходен политички поредок. Кога исчезнува централната структура што порано ја регулирала рамнотежата меѓу различните етнички и политички групи, секоја страна започнува самостојно да ја дефинира својата безбедност. Токму во вакви ситуации, како што истакнува Позен, етничките групи можат да започнат да се организираат за сопствена заштита, но таквото организирање другата страна го перципира како закана (Posen, 1993). Оваа логика е јасно видлива во односите меѓу грузиската држава, Абхазија и Јужна Осетија.

Корените на конфликтот се наоѓаат во доцниот советски и раниот постсоветски период, кога националните движења во Грузија започнаа да го нагласуваат значењето на грузискиот јазик, култура и државност. Од грузиска перспектива, овие процеси беа дел од легитимната борба за национална еманципација и обновување на суверената држава. Но, од перспектива на Абхазија и Јужна Осетија, истите процеси беа доживувани како опасност од создавање етноцентрична држава во која нивниот автономен статус, јазичните права и политичката посебност би биле намалени или целосно загрозени. На тој начин, државотворниот процес во Грузија, истовремено, создаде чувство на ослободување кај мнозинската

заедница и чувство на егзистенцијален страв кај дел од малцинските заедници.

Во Јужна Осетија, оваа поларизација се засили по одлуките на грузиските власти поврзани со јазичната политика, изборното законодавство и статусот на автономните региони. Барањата на политичките претставници на Јужна Осетија за повисок степен на автономија, а подоцна и за независност, може да се разберат како одговор на стравот дека новата грузиска држава ќе биде изградена врз доминантен етнонационален модел. Од друга страна, Тбилиси овие барања ги доживуваше како директна закана за територијалниот интегритет на државата и како можен инструмент на руско влијание во регионот. Токму оваа спротивставена интерпретација ја создава суштината на безбедносната дилема: она што едната страна го претставува како заштита, другата страна го разбира како подготовка за напад или доминација (Jervis, 1978).

Слична динамика се разви и во Абхазија. Абхазиските власти настојуваша да го зачуваат или прошират својот автономен статус, додека грузиските власти се стремееа кон државна централизација и институционално зацврстување на суверенитетот. Во услови на распаѓање на советскиот политички систем, недостигот од стабилни институции и доверба доведе до создавање паралелни политички структури, меѓуетничка мобилизација и вооружена ескалација. За Абхазијците, грузиската државна консолидација претставуваше опасност од политичко и културно потиснување; за Грузијците, абхазиските барања за независност претставуваа сепаратизам, слабеење на државата и нарушување на принципот на територијален интегритет.

Ова покажува дека Абхазија и Јужна Осетија не се само „замрзнати конфликти“, туку простори во кои се судираат различни разбирања на безбедноста. За грузиската држава, безбедноста значеше зачувување на суверенитетот, контрола врз територијата и меѓународно признаените граници. За отцепените региони, безбедноста значеше заштита од централизација, зачувување на автономијата и, во крајна линија, потпирање врз Русија како надворешен гарант. Таквата спротивставена логика овозможи локалните конфликти постепено да се поврзат со пошироката регионална стратегија на Москва.

Русија имаше клучна улога во трансформацијата на овие локални конфликти во регионалното и меѓународно безбедносното прашање. Од една страна, Москва се претставуваше како посредник и гарант на безбедноста во конфликтните подрачја. Од друга страна, нејзиното политичко, воено и дипломатско присуство во Абхазија и Јужна Осетија создаваше дополнителна несигурност кај грузиската држава. За Тбилиси, руското присуство не беше неутрално мирно присуство, туку средство за одржување притисок врз Грузија и ограничување на нејзината западна ориентација. За Москва, пак, грузиското приближување кон НАТО и САД се

толкуваше како стратешка закана во нејзиниот непосреден безбедносен простор (Allison, 2008; Asmus, 2010; Toal, 2017).

Во овој контекст, Петдневната војна од август 2008 година претставува кулминација на долготрајната акумулација на страв, недоверба и спротивставени безбедносни перцепции. Непосредната ескалација во Јужна Осетија, грузиската воена интервенција во Цхинвали и последователната руска воена реакција го претворија локалниот конфликт во меѓународна криза. Од перспектива на Грузија, употребата на сила беше поврзана со обидот да се воспостави контрола врз територија што ја сметаше за составен дел од државата. Од перспектива на Русија, интервенцијата беше претставена како заштита на населението и мировните сили. Но во поширока геополитичка смисла, руската интервенција ја потврди намерата на Москва да го задржи влијанието во Јужен Кавказ и да го спречи целосното безбедносно приближување на Грузија кон Западот (Allison, 2008; Cornell & Starr, 2009).

Во тоа се состои поширокото значење на војната од 2008 година. Таа не беше само локален судир меѓу Грузија и Јужна Осетија, ниту само билатерален конфликт меѓу Грузија и Русија. Таа претставуваше момент во кој внатрешната безбедносна дилема се спои со регионалната рамнотежа на моќ. На внатрешно ниво, конфликтот произлегуваше од спротивставените перцепции меѓу грузиската држава и отцепените региони. На регионално ниво, тој беше поврзан со руската стратегија за зачувување на влијанието во постсоветскиот простор. На меѓународно ниво, тој ја одразувае тензијата меѓу руската безбедносна логика и западната политика на проширување.

Затоа случаите на Абхазија и Јужна Осетија имаат повеќеслојна природа. Тие се, истовремено, етнички, територијални, државотворни и геополитички конфликти. Етничката димензија се гледа во стравот од доминација и губење на колективниот идентитет. Територијалната димензија се гледа во спорот околу суверенитетот и границите. Државотворната димензија се гледа во слабоста на постсоветската грузиска држава и нејзиниот обид за консолидација. Геополитичката димензија се гледа во руското настојување да го задржи влијанието и во грузиското настојување да обезбеди заштита преку западните структури.

Од аспект на безбедносната дилема, најважно е тоа што сите страни своите постапки ги претставуваа како одбранбени. Грузија тврдеше дека го брани својот територијален интегритет. Абхазија и Јужна Осетија тврдеа дека ја бранат својата автономија и безбедност. Русија тврдеше дека го брани населението и регионалната стабилност. Но токму овие „одбранбени“ аргументи беа толкувани од другите страни како офанзивни и заканувачки. На тој начин, конфликтот покажува дека безбедносната дилема не е само теориски концепт, туку реална политичка состојба во која стравот и недовербата можат да ја направат ескалацијата поверојатна од компромисот.

Затоа, анализата на Грузија, Абхазија и Јужна Осетија е клучна за целокупниот аргумент на овој труд. Таа покажува дека религијата и идентитетот не треба да се анализираат изолирано од безбедносната структура. Напротив, тие се вградуваат во веќе постојните стравови, територијални спорови и геополитички интереси. Кога државната слабост, етничката несигурност, руската интервенција и западната ориентација на Грузија се спојуваат, безбедносната дилема добива и материјална и симболичка димензија. Токму затоа овој случај е погоден за анализа низ призмата на структурниот реализам, но и за негово надополнување со религиозно-идентитетски фактори.

2. Улогата на религијата во руско-грузискиот конфликт

Религијата во руско-грузискиот конфликт не треба да се разбере како непосредна причина за воената ескалација, ниту како едноставна линија на поделба меѓу спротивставените страни. За разлика од конфликтите во кои религиозната припадност е директно поврзана со колективната мобилизација на спротивставени заедници, во случајот на Грузија религијата дејствува посуптилно, но не и помалку значајно. Таа се јавува како идентитетски, симболички, канонски и политички фактор кој влијае врз начинот на кој актерите ја разбираат територијата, државноста, историското наследство, националната припадност и односот кон Русија и Западот.

Во поширока теориска смисла, религијата во меѓународните конфликти ретко дејствува како изолиран или самостоен причинител. Почесто таа се вградува во веќе постојни политички, етнички, територијални и безбедносни спорови, давајќи им подлабока симболичка и морална содржина. Затоа религијата не треба да се анализира само како прашање на вера, туку и како општествен ресурс што создава солидарност, легитимира политички позиции, ја зацврстува границата меѓу „ние“ и „тие“ и ја претвора територијата во простор на историско и духовно значење (Berger, 1990; Durkheim, 1972; Sandal & Fox, 2013). Во оваа смисла, религијата може да ја продлабочи безбедносната дилема, бидејќи заканата повеќе не се доживува само како воена или политичка, туку и како закана за идентитетот, меморијата и духовниот континуитет.

Во грузискиот случај, ова е особено важно поради местото на Грузиската православна црква во националниот идентитет. Грузиското православие не е само конфесионална припадност, туку е дел од историската самосвест на грузискиот народ. Во грузиската политичка и културна меморија, Црквата има улога на чувар на јазикот, традицијата, националниот континуитет и отпорот кон надворешната доминација. Оттука, Грузиската православна црква има значење што ја надминува строго религиозната сфера. Таа се јавува како морален авторитет, носител на

колективната меморија и институција што влијае врз јавниот дискурс за државноста, суверенитетот и територијалниот интегритет (Gegeshidze & Mirziashvili, 2021; Kakachia, 2014).

Токму затоа, Абхазија и Јужна Осетија во грузиската перспектива не се само политички или воено-стратешки територии. Тие се дел од поширокото историско и културно разбирање на грузиската државност. Кога територијата се поврзува со црковна традиција, манастири, храмови, историско присуство и национална меморија, нејзината загуба не се доживува само како геополитичко намалување на државата, туку и како прекин на духовниот и историски континуитет. На тој начин, религијата ја продлабочува емоционалната и симболичката тежина на територијалниот спор. Компромисот станува потежок затоа што територијата не се третира само како простор на политичка администрација, туку како простор на идентитет и наследство.

Оваа логика може да се објасни преку поимот сакрализација на територијата. Сакрализацијата не значи дека конфликтот нужно станува религиозна војна, туку дека одреден простор добива повисоко симболичко значење. Кога територијата се претставува како дел од духовното и историското битие на заедницата, тогаш политичкото отстапување може да биде доживеано како морално предавство. Во такви околности, религијата не мора директно да повикува на насилство за да стане фактор во конфликтот. Доволно е да ја зајакне претставата дека одбраната на територијата, истовремено, е и одбрана на верата, традицијата, историјата и колективниот опстанок (Berger, 1990; Juergensmeyer, 2003; Sandal & Fox, 2013).

Положбата на Грузиската православна црква е сложена затоа што таа, истовремено, функционира на неколку нивоа. На национално ниво, таа е чувар на грузискиот идентитет и поддржувач на територијалниот интегритет на државата. На канонско ниво, таа го брани својот црковен простор, вклучително и во Абхазија и Јужна Осетија. На цивилизациско ниво, таа споделува одредена вредносна блискост со Руската православна црква, особено во однос на традиционалните вредности, критиката на западниот секуларизам и разбирањето на православието како посебен духовен и културен свет. На политичко ниво, пак, таа мора да дејствува во држава чија официјална надворешна политика е силно насочена кон Европската Унија и НАТО.

Оваа повеќеслојност ја создава амбивалентноста на Грузиската православна црква. Од една страна, некои нејзини претставници го прикажуваат Западот како простор на морална и културна закана, особено кога станува збор за прашања поврзани со семејството, образованието, секуларизмот и јавната улога на религијата. Во тој поглед, дел од црковниот дискурс се приближува до вредносниот јазик на Руската православна црква

и до пошироката критика на западниот либерален модел (Curanović, 2012; Kakachia, 2014). Од друга страна, Грузиската православна црква не може, едноставно, да се сведе на проруска институција, бидејќи нејзиниот национален и канонски интерес често се спротивставува на руските политички позиции, особено во однос на Абхазија и Јужна Осетија.

Токму оваа амбивалентност е аналитички најважна. Грузиската православна црква не е едноставен продолжеток на државната политика, но не е ниту изолиран духовен актер без политичко влијание. Таа води сопствена форма на црковна и јавна дипломатија, понекогаш поддржувајќи ја европската ориентација на Грузија, а понекогаш критикувајќи ги западните вредносни влијанија. Таквата позиција покажува дека религиозните институции не секогаш се движат по истата линија како и државните институции. Тие можат да имаат сопствени интереси, сопствена логика на легитимност и сопствени канали на комуникација со надворешни актери.

Во односот кон Европската Унија, оваа амбивалентност е особено видлива. Од една страна, дел од грузиското свештенство и црковниот дискурс изразуваат сомневање кон западните вредносни влијанија. Од друга страна, патријархот Илија II јавно изразил поддршка за европскиот пат на Грузија, нагласувајќи дека Црквата ќе помогне Грузија да стане членка на Европската Унија (Civil.ge, 2014a). Исто така, посетите на претставници на Грузиската православна црква во Брисел и средбите со претставници на НАТО покажуваат дека Црквата не ја прекинува комуникацијата со западните институции, туку настојува да ја разбере и да влијае врз рамката во која се одвива евроатлантската интеграција на земјата (Civil.ge, 2016; Civil.ge, 2019).

Во односот со Руската православна црква, Грузиската православна црква се наоѓа во особено деликатна положба. Од една страна, двете цркви споделуваат православна традиција и одредена вредносна блискост. Од друга страна, руската политичка поддршка за отцепените региони создава состојба во која црковната блискост не може да ја отстрани политичката недоверба. Затоа, односот меѓу Грузиската и Руската православна црква покажува дека религијата може да биде канал за дијалог, но и простор во кој се рефлектираат пошироките геополитички тензии. Во оваа смисла, ГПЦ не може да се анализира само како религиозна институција, туку и како актер што се движи меѓу канонските интереси, националната меморија, руското православно влијание и грузиската европска ориентација.

Религијата во овој контекст има и функција на политичка легитимација. Политичките актери можат да се повикуваат на религиозни симболи, црковно наследство и морален јазик за да ги зацврстат своите позиции. Кога националниот интерес се претставува како поврзан со духовниот континуитет, политичките одлуки добиваат дополнителна морална тежина. Во такви услови, спротивставената страна не се перципира

само како политички противник, туку како сила што ја загрозува историјата, традицијата и идентитетот. Ова не значи дека религијата самостојно го создава непријателството, но значи дека може да ја засили неговата длабочина и трајност.

Во оваа смисла, религијата ја проширува безбедносната дилема. Класичната безбедносна дилема произлегува од несигурноста околу намерите и од стравот дека одбранбените потези на едната страна можат да бидат офанзивни за другата (Jervis, 1978). Но во конфликти како руско-грузискиот, несигурноста не се однесува само на воените намери. Таа се однесува и на идентитетските намери: дали другата страна сака само политичка контрола или сака да го избрише историското присуство, да ја намали културната посебност и да го оспори духовното наследство? Кога безбедносната дилема добива ваква идентитетска и религиозна димензија, стравот станува подлабок, а довербата потешко се обновува.

Оваа религијата ја прави посредна, но активно променлива. Таа не е главна причина за распаѓањето на советскиот поредок, ниту за територијалните спорови, ниту за руската интервенција. Но таа влијае врз тоа како сите овие процеси се толкуваат и доживуваат. Религијата создава јазик преку кој политичките актери можат да зборуваат за идентитет, жртва, неправда, историско право и морална обврска. Таквиот јазик може да ја зајакне општествената кохезија, но може и да ја зацврсти непопустливоста. Тоа е нејзината двојна улога: религијата може да биде извор на солидарност и миротворна комуникација, но и ресурс за симболичко продлабочување на конфликтот.

Покрај тоа, религијата има потенцијал и за деескалација. Грузиската православна црква, токму поради својата поврзаност со православниот свет и поради комуникацијата со Руската православна црква, може да биде канал за одржување на минимални врски во услови на политичка блокада. Црковната дипломатија не може да го замени државното преговарање, но може да придонесе за зачувување на комуникацијата, да ја нормализира перцепцијата за другиот и за отворање простор за хуманитарни или културни контакти. Сепак, нејзиниот потенцијал е ограничен кога државните и геополитичките интереси се силно спротивставени.

Затоа, религијата во руско-грузискиот конфликт треба да се анализира низ три функции. Прво, како идентитетска функција: таа го зацврстува чувството на историска и национална припадност. Второ, како легитимативска функција: таа им дава морална и симболичка тежина на политичките позиции. Трето, како безбедносна функција: таа влијае врз перцепцијата на закана, особено кога територијата и идентитетот се доживуваат како неразделни. Овие три функции покажуваат дека религијата не е надворешен додаток на конфликтот, туку дел од механизмот преку кој конфликтот се разбира, оправдува и продолжува.

Во целина, улогата на религијата во руско-грузискиот конфликт ја потврдува потребата од проширување на класичната анализа на безбедносната дилема. Неореализмот успешно ја објаснува анархијата, рамнотежата на моќта, руската регионална стратегија и грузиската потрага по надворешна заштита. Но доколку анализата остане само на тоа ниво, ќе се занемари фактот дека актерите не реагираат само на материјални закани, туку и на закани кон идентитетот, меморијата, верата и симболичкиот поредок. Затоа, религијата во овој труд се разбира како нематеријален фактор што ја продлабочува безбедносната дилема, ја усложнува можноста за компромис и ја покажува потребата од поинтегриран пристап во анализата на современите конфликти.

3. Безбедносната дилема и структурниот реализам во случајот на Грузија

Руско-грузискиот конфликт може да се анализира како пример во кој локалните етнотериторијални спорови се поврзуваат со пошироката логика на анархијата, рамнотежата на моќта и безбедносната дилема. Структурниот реализам тргнува од претпоставката дека меѓународниот систем е анархичен, односно дека не постои врховен авторитет кој може целосно да ја гарантира безбедноста на државите (Waltz, 1979). Во такви услови, државите се принудени да се потпираат врз сопствените способности и врз сојузите што ги создаваат, при што нивното однесување, најчесто, е водено од стремежот за опстанок, сигурност и зачувување на сопствената позиција во системот (Waltz, 2000).

Во случајот на Грузија, оваа логика е видлива на неколку нивоа. На внатрешно ниво, грузиската држава настојуваше да го зачува својот територијален интегритет и да ја консолидира државноста по распадот на Советскиот Сојуз. Меѓутоа, ваквите чекори од страна на Абхазија и Јужна Осетија беа доживувани како закана за нивната автономија, идентитет и безбедност. На регионално ниво, Русија го перципираше зајакнувањето на грузиската прозападна ориентација како ограничување на сопственото влијание во Јужен Кавказ. На меѓународно ниво, стремежот на Грузија кон НАТО и западните структури беше разбран од Москва како стратешко приближување на западниот безбедносен систем до руските граници (Allison, 2008; Asmus, 2010).

Концептот на безбедносна дилема е особено важен за разбирање на овој конфликт. Според Цервис, безбедносната дилема се појавува кога мерките што еден актер ги презема за сопствена заштита се толкуваат како закана од страна на другиот актер (Jervis, 1978). Во ваква состојба, дури и одбранбените потези можат да бидат сфатени како офанзивни намери. Токму тоа се случува во руско-грузискиот случај. За Грузија, приближувањето кон НАТО и Западот претставуваше обид за долгорочна

безбедносна заштита. За Русија, истиот процес претставуваше загрозување на нејзината регионална позиција. Така, мерката што едната страна ја сметаше за заштитна, другата ја доживуваше како заканувачка.

Слична логика постоеше и во односите меѓу грузиската држава и отцепените региони. Од грузиска перспектива, настојувањето за враќање на контролата врз Абхазија и Јужна Осетија беше легитимен обид за заштита на суверенитетот и територијалниот интегритет. Од перспектива на Абхазија и Јужна Осетија, истото беше перципирано како опасност од политичко потчинување и губење на стекнатата автономија. Таквата состојба потсетува на внатрешната безбедносна дилема за која пишува Позен, особено во ситуации на распад на државни или империјални структури, кога етничките групи започнуваат да се организираат за сопствена заштита, а таквата организација другите ја перципираат како закана (Posen, 1993).

Од перспектива на структурниот реализам, слабоста на Грузија претставува важен фактор. Малите и средни држави во анархичен систем често се обидуваат да ја зголемат својата безбедност преку надворешни сојузи, особено кога се наоѓаат во близина на поголема сила. Во такви услови, Грузија ја гледаше евроатлантската интеграција како механизам за балансирање на руското влијание. Меѓутоа, од руска перспектива, таквата политика не беше неутрална, туку дел од поширок процес на геополитичко поместување на рамнотежата на моќта во постсоветскиот простор (Cornell & Starr, 2009; Toal, 2017).

Овде се отвора разликата меѓу дефанзивниот и офанзивниот реализам. Дефанзивниот реализам нагласува дека државите, најчесто, тежнеат кон безбедност и зачувување на *status quo*, бидејќи прекумерната експанзија може да создаде нови закани и контрабалансирање (Waltz, 1979; Tang, 2010). Офанзивниот реализам, пак, тврди дека големите сили настојуваат да ја зголемат својата моќ и, кога е можно, да постигнат регионална хегемонија (Mearsheimer, 2001). Во случајот на Русија и Грузија, двете перспективи можат да дадат корисно објаснување. Од дефанзивна перспектива, Русија ја доживуваше можната интеграција на Грузија во НАТО како закана за сопствената безбедносна зона. Од офанзивна перспектива, руската политика кон Абхазија и Јужна Осетија може да се разбере како инструмент за зачувување и проширување на регионалното влијание.

Војната од август 2008 година ја покажа практичната димензија на оваа безбедносна логика. Грузиската воена акција во Јужна Осетија беше поврзана со обидот на Тбилиси да ја врати контролата врз територија што ја сметаше за дел од сопствената држава. Рускиот воен одговор, пак, беше претставен како заштита на населението и мировните сили, но во поширока стратешка смисла тој имаше функција да ја ограничи грузиската прозападна ориентација и да ја потврди руската улога како доминантен безбедносен

актер во регионот (Allison, 2008; Asmus, 2010). Така, локалната ескалација прерасна во поширок судир на безбедносни перцепции меѓу Русија, Грузија и западните актери.

Рамнотежата на моќта е уште еден важен елемент во оваа анализа. По распадот на Советскиот Сојуз, Русија настојуваше да го зачува влијанието во просторот што го сметаше за своја блиска безбедносна околина. Грузија, пак, се обидуваше да излезе од таа сфера на влијание преку приближување кон НАТО, ЕУ и САД. Во таков контекст, Абхазија и Јужна Осетија добија значење што го надминува нивниот локален карактер. Тие станаа дел од пошироката геополитичка рамнотежа меѓу Русија и Западот, при што нивниот статус се претвори во инструмент на притисок, влијание и стратегиско позиционирање.

Безбедносната дилема дополнително се засили поради проблемот на намерите. Во меѓународната политика, според реалистичката традиција, државите никогаш не можат, со целосна сигурност, да ги знаат идните намери на другите актери (Mearsheimer, 2001). Грузија не можеше да биде сигурна дали руската поддршка за Абхазија и Јужна Осетија е ограничена на заштита на локалното население или претставува долгорочна стратегија за слабеење на грузиската држава. Русија, пак, не можеше или не сакаше да го прифати грузиското приближување кон НАТО како исклучително одбранбена политика. Таа го толкуваше како дел од поширок западен притисок врз нејзината периферија. На тој начин, меѓусебната недоверба ги намали можностите за компромис.

Во оваа рамка, религиозниот и идентитетскиот фактор не ја заменува геополитичката анализа, но ја надополнува. Структурниот реализам објаснува зошто државите дејствуваат во услови на анархија, страв и борба за позиција. Но за целосно разбирање на конфликтот неопходно е да се земе предвид и начинот на кој актерите ја разбираат територијата, историјата и колективниот идентитет. Абхазија и Јужна Осетија не се само простор на воена и политичка контрола, туку и простор на историско паметење, етничка припадност и духовно-културно значење. Затоа, во овој случај безбедносната дилема е проширена: таа не се темели само врз воени капацитети и сојузи, туку и врз симболички и идентитетски перцепции.

Ова е особено важно во однос на улогата на Грузиската православна црква. Нејзината амбивалентна позиција меѓу канонската блискост со Руската православна црква, критиката на западниот секуларизам и одбраната на грузискиот национален интерес покажува дека религијата не може, едноставно, да се сведе на геополитичка лојалност. Напротив, таа дејствува како фактор што, истовремено, може да создаде канали за комуникација и да ја зајакне чувствителноста кон прашањата на територијата и идентитетот. Затоа религијата не е самостојна причина за

војната, туку дел од поширокиот механизам преку кој стравот, недовербата и перцепцијата на закана добиваат поголема длабочина.

Случајот на Грузија покажува дека структурниот реализам останува корисна теориска рамка за анализа на постсоветските конфликти, особено кога се разгледуваат улогата на големите сили, анархијата, рамнотежата на моќта и безбедносната дилема. Сепак, оваа рамка треба да се надополни со анализа на идентитетските и религиозните фактори. Без такво надополнување, конфликтот може да се сведе само на борба за моќ, при што би се занемариле симболичките и историските димензии што ја прават политичката компромисност потешка. Затоа, руско-грузискиот конфликт претставува пример во кој материјалните и нематеријалните фактори се испреплетуваат и заеднички ја продлабочуваат безбедносната дилема.

Заклучок

Руско-грузискиот конфликт, разгледан преку случаите на Абхазија и Јужна Осетија, покажува дека постсоветските конфликти не можат да се разберат само како локални етнички или територијални спорови. Напротив, тие претставуваат сложени безбедносни процеси во кои се преплетуваат распаѓот на претходниот политички поредок, слабоста на новоформираните држави, стравот од национално разнебитување, надворешната интервенција и геополитичката конкуренција меѓу големите сили. Во таа смисла, конфликтот во Грузија претставува релевантен пример за примена на структурниот реализам и концептот на безбедносна дилема.

Структурниот реализам овозможува да се разбере пошироката логика на конфликтот. Во анархичен меѓународен систем, во кој не постои врховна власт што може целосно да ја гарантира безбедноста на државите, актерите се принудени да дејствуваат според логиката на самоодржување, моќ и претпазливост (Waltz, 1979). Во случајот на Грузија, оваа логика се манифестираше преку настојувањето на државата да го зачува својот територијален интегритет, преку стремежот на Абхазија и Јужна Осетија кон заштита од грузиската централизација, како и преку руската намера да го зачува влијанието во Јужен Кавказ. Така, локалниот конфликт постепено доби регионална и меѓународна димензија.

Концептот на безбедносна дилема е особено значаен за објаснување на меѓусебната недоверба меѓу актерите. Она што за една страна претставуваше заштита, за другата страна беше перципирано како закана. За Грузија, враќањето на контролата врз Абхазија и Јужна Осетија претставуваше заштита на суверенитетот и територијалниот интегритет. За отцепените региони, истиот процес претставуваше опасност од политичко потчинување, губење на автономијата и загрозување на идентитетот. За

Грузија, приближувањето кон НАТО беше средство за безбедносна заштита од руско влијание. За Русија, истиот процес беше сфатен како стратешко приближување на западниот безбедносен систем кон нејзините граници. Токму оваа спротивставена интерпретација на намерите ја потврдува суштината на безбедносната дилема (Jervis, 1978).

Во оваа рамка, војната од август 2008 година претставуваше кулминација на долгорочната акумулација на страв, недоверба и погрешни безбедносни перцепции. Таа не беше само последица на непосредната ескалација во Јужна Осетија, туку резултат на подлабока конфликтна динамика во која локалните, регионалните и меѓународните фактори меѓусебно се засилуваа. Од една страна, Грузија се обидуваше да го консолидира својот суверенитет; од друга страна, Русија ја користеше ситуацијата за да ја потврди својата улога како доминантен безбедносен актер во постсоветскиот простор. Во таа смисла, конфликтот може да се анализира и преку дефанзивната логика на заштита на безбедносната зона, но и преку офанзивната реалистичка логика на зачувување и проширување на регионалното влијание (Mearsheimer, 2001; Tang, 2010).

Овој труд се обидува да дообјасни како безбедносната дилема не се создава само преку воени капацитети, сојузи и геополитички интереси. Таа може да биде продлабочена и преку идентитетски, културни и религиозни фактори. Во случајот на Грузија, религијата не е непосредна причина за конфликтот, но има значајна посредна улога. Грузиската православна црква претставува важен чувар на националниот идентитет, историската меморија и духовниот континуитет. Поради тоа, прашањата поврзани со Абхазија и Јужна Осетија не се доживуваат само како политички и територијални, туку и како прашања што го засегаат историското и црковното наследство.

Амбивалентната положба на Грузиската православна црква дополнително ја усложнува анализата. Од една страна, таа има идеолошка и канонска блискост со Руската православна црква, особено во однос на традиционалните вредности и критиката на западниот секуларизам.

Оттука, религијата во руско-грузискиот конфликт треба да се разбере како посреден фактор што ја продлабочува безбедносната дилема. Таа не ја создава војната сама по себе, но влијае врз начинот на кој актерите ја разбираат сопствената безбедност, историското право и намерите на другата страна. Кога територијата се доживува не само како географски простор, туку и како простор на духовна, културна и национална меморија, компромисот станува значително потежок. На тој начин, религиозно-идентитетските фактори ја зголемуваат тежината на конфликтот и ја намалуваат можноста за едноставно политичко решение.

Заклучно, случајот на Грузија покажува дека структурниот реализам останува важна теориска рамка за анализа на постсоветските конфликти, но неговата објаснувачка моќ се зголемува кога се надополнува со анализа на

идентитетските и религиозните димензии. Безбедносната дилема во овој случај не е само материјална, туку и симболичка. Таа произлегува од воени капацитети, геополитички интереси и сојузи, но, истовремено, се храни од стравови поврзани со идентитетот, историското паметење и духовната припадност. Затоа, руско-грузискиот конфликт претставува значаен пример за тоа како религијата, иако не е самостоен причинител на конфликтот, може да стане активен фактор во продлабочувањето на недовербата, легитимирањето на политичките позиции и усложнувањето на мировниот процес.

Користена литература

- Agadjanian, A., Jödicke, A., & van der Zweerde, E. (Eds.). (2015). *Religion, nation and democracy in the South Caucasus*. Routledge.
- Allison, R. (2008). Russia resurgent? Moscow's campaign to 'coerce Georgia to peace'. *International Affairs*, 84(6), 1145–1171.
- Asmus, R. D. (2010). *A little war that shook the world: Georgia, Russia, and the future of the West*. Palgrave Macmillan.
- Berger, P. L. (1990). *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion*. Anchor Books.
- Civil.ge. (2014a, March 4). *Patriarch: Church will do everything to make Georgia EU member*. Civil.ge.
- Civil.ge. (2014b, April 25). *Georgian Church leader says EU membership "necessary"*. Civil.ge.
- Civil.ge. (2016, November 8). *Georgian Church delegation visits Brussels*. Civil.ge.
- Civil.ge. (2019, November 20). *Georgian Orthodox Church delegation visits Brussels*. Civil.ge.
- Cornell, S. E., & Starr, S. F. (Eds.). (2009). *The guns of August 2008: Russia's war in Georgia*. M. E. Sharpe.
- Curanović, A. (2012). *The religious factor in Russia's foreign policy*. Routledge.
- Durkheim, É. (1972). *Selected writings* (A. Giddens, Ed.). Cambridge University Press.
- Gegeshidze, A., & Mirziashvili, M. (2021, July 23). *The Orthodox Church in Georgia's changing society*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Jervis, R. (1978). Cooperation under the security dilemma. *World Politics*, 30(2), 167–214.

- Jones, S. F. (2013). *Georgia: A political history since independence*. I.B. Tauris.
- Juergensmeyer, M. (2003). *Terror in the mind of God: The global rise of religious violence*. University of California Press.
- Kakachia, K. (2014). *Is Georgia's Orthodox Church an obstacle to European values?* PONARS Eurasia Policy Memo No. 322.
- Leustean, L. N. (Ed.). (2014). *Eastern Christianity and politics in the twenty-first century*. Routledge.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton.
- Posen, B. R. (1993). The security dilemma and ethnic conflict. *Survival*, 35(1), 27–47.
- Sandal, N. A., & Fox, J. (2013). *Religion in international relations theory: Interactions and possibilities*. Routledge.
- Tang, S. (2010). *A theory of security strategy for our time: Defensive realism*. Palgrave Macmillan.
- Toal, G. (2017). *Near abroad: Putin, the West, and the contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
- Waltz, K. N. (2000). Structural realism after the Cold War. *International Security*, 25(1), 5–41.
- Wheatley, J. (2005). *Georgia from national awakening to Rose Revolution: Delayed transition in the former Soviet Union*. Ashgate.